

УДК 347.965.12

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.54>

О. О. Козлов

аспірант кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Встановлено, що одним з проявів глобалізації є орієнтування на міжнародні стандарти у тій або іншій сфері життя та діяльності. Сфера надання професійної правничої допомоги не є виключенням. Підкреслено, що інститут адвокатури орієнтується на світові стандарти у багатьох питаннях, у тому числі також й щодо реалізації гарантій адвокатської діяльності. Звернуто увагу, що переважна більшість досліджень з проблематики міжнародно-правових стандартів стосується організації та діяльності адвокатури загалом.

Висвітлено зміст таких міжнародних документів як «Основні положення про роль адвокатів», прийняті у 1990 році, Стандарти незалежності спільноти юристів, прийняті у 1990 році, Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів 2000 року.

Запропоновано визначення поняття «міжнародно-правові стандарти реалізації гарантій адвокатської діяльності» як частини загального масиву міжнародно-правових актів у сфері організації та діяльності адвокатури, що врегульовують способи та механізми реалізації гарантій адвокатської діяльності, та мають на меті створення належних умов для виконання адвокатами свого головного призначення – надання професійної правничої допомоги.

Зроблено висновок, що: 1) міжнародно-правові стандарти реалізації гарантій адвокатської діяльності є частиною міжнародно-правових стандартів організації та діяльності адвокатури; 2) підвищення уваги до дослідження та імплементації міжнародно-правових стандартів реалізації гарантій адвокатської діяльності обумовлюється процесами глобалізації та євроінтеграції; 3) міжнародно-правові стандарти реалізації гарантій адвокатської діяльності виступають орієнтиром у напрямку вдосконалення національного законодавства; 4) відсутній один документ, який би містив всі положення (або їх переважну більшість) щодо реалізації гарантій адвокатської діяльності; 5) міжнародно-правові стандарти реалізації гарантій адвокатської діяльності містять у собі певну систему правових ідей та принципів з вказаної проблематики.

Ключові слова: адвокат, адвокатура, статус адвоката, гарантії адвокатської діяльності, реалізація гарантій адвокатської діяльності, міжнародний стандарт, міжнародно-правовий стандарт, глобалізація

Постановка проблеми. Дослідження впливу глобалізації, тобто всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації [1], набуває все більшої актуальності. Одним з проявів такого процесу є орієнтування на міжнародні стандарти у тій або іншій сфері життя та діяльності. Сфера надання професійної правничої допомоги не є виключенням. Інститут адвокатури орієнтується на світові стандарти у таких питаннях як розширення переліку видів адвокатської

діяльності, удосконалення кола організаційних форм адвокатської діяльності, удосконалення етичних засад адвокатської діяльності тощо. Цей перелік не є вичерпним, проте в рамках нашого дослідження увага буде приділена міжнародно-правовим стандартам реалізації гарантій адвокатської діяльності. Актуальність обраної теми обумовлюється багатьма факторами. Серед них, до прикладу: 1) відсутність єдиного підходу до розуміння поняття «міжнародно-правовий стандарт» (це поняття переважно використовується у сфері прав людини); 2) відсутність міжна-

родних документів, які були б присвячені виключно проблематиці реалізації гарантій адвокатської діяльності; 3) появою нових викликів в адвокатській діяльності через запровадження воєнного стану на території України 24 лютого 2022 року; 4) набуття нашою державою статусу кандидата на членство в ЄС.

Стан розробки теми. Деякі аспекти міжнародно-правових стандартів у сфері організації та діяльності адвокатури знайшли висвітлення в роботах таких науковців та практиків як: Н. Бакаянова, А. Бірюкова, Т. Вільчик, С. Іваницький, О. Можайкіна, В. Святоцька, О. Шандула та інші. Натомість можна констатувати відсутність ґрунтовних досліджень саме міжнародно-правових стандартів у сфері реалізації гарантій адвокатської діяльності, що ще раз підкреслює актуальність обраної теми та потребу в її всебічному опрацюванні.

Метою статті є розробка поняття «міжнародно-правовий стандарт реалізації гарантій адвокатської діяльності» та з'ясування сучасного стану врегулювання реалізації гарантій адвокатської діяльності на міжнародному рівні.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає Р. Савчук, першим міжнародним актом, в якому було використано поняття «стандарт» були Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими 1955 р. У подальшому ця правова категорія знайшла широкого використання у назвах багатьох документів ООН. До прикладу, у Мінімальних стандартних правилах ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх, прийнятих у 1985 р., Мінімальних стандартних правилах ООН стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням, прийнятих у 1990 р. тощо [2, с. 370].

Зауважимо, що в юридичній науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття «міжнародно-правовий стандарт». У зв'язку з цим приділимо увагу складовим цього поняття. Так, слово «стандарт» походить з англійської мови, під ним розуміють «норму», «зразок», «мірило» [3]; «типовий вид, приклад, який має відповідати, задовольняти що-небудь за своїми ознаками, властивостями; яко-

стями; як щось шаблонне, трафаретне, єдина форма організації, проведення чого-небудь» [4, с. 28]. У свою чергу, поняття «міжнародний стандарт» визначається як «стандарт, прийнятий міжнародною організацією»; «міжнародно-правові норми і принципи, що закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права у тих чи інших сферах міждержавного співробітництва, що встановлюють певні мінімальні вимоги, дотримуватися яких повинні всі держави» [5, с. 92]. Щодо прикметника «правовий» у цьому словосполученні, то він вказує на відношення стандарту до права – системи норм (правил поведінки) і принципів, встановлених або визнаних державою як регулятори суспільних відносин, які формально закріплюють міру свободи, рівності та справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів (волі) населення країни, забезпечуються всіма заходами легального державного впливу аж до примусу [6].

Слушною видається точка зору О. Наливайко та Н. Братішко, що міжнародно-правові стандарти є результатом тривалої роботи значної кількості держав із вироблення узгоджених позицій в певній сфері діяльності. Погоджуємося, що у випадку розробки міжнародно-правового стандарту держави спрямовують свою діяльність на дотримання певних універсальних цінностей. У той саме час, вони беруть на себе відповідальність за виконання своїх зобов'язань в певній галузі суспільного життя перед своїм населенням та міжнародним співтовариством [7].

Подібну точку зору висловлює О. Київець, який підкреслює, що сьогодні в міжнародному праві *de facto* створена та успішно функціонує ціла система стандартів, які регламентують різноманітні аспекти міжнародних відносин. Частина з них належить до пріоритетних сфер регулювання суспільних відносин. Вчений також підкреслює, що в умовах євроінтеграційних процесів, що відбуваються в державі, для подальшого вдосконалення правової системи України та її входження в європейський правовий простір особливого значення набувають саме європейські правові стандарти [5, с. 92].

Нагадаємо, що сьогодні дотримання міжнародних та європейських стандартів є зобов'язанням України перед ООН, Радою Європи та Європейським Союзом. У свою чергу, адаптація національного законодавства до міжнародного права та імплементація міжнародно-юридичних стандартів у внутрішньодержавну практику є способами виконання цих зобов'язань [8].

Щодо міжнародно-правових стандартів у сфері адвокатури, то потребує на увагу точка зору С. Сафулько, щодо того, що: «...ми не маємо світових стандартів адвокатури, так само, як і не існує світової адвокатури. Є низка прийнятих на досить високому, однак не всесвітньому рівні актів, які можна віднести до тих, що формують ті самі світові стандарти адвокатури, але це не є те, що прийнято всім світом» [9, с. 7].

Ґрунтовного дослідження проблематика міжнародних стандартів у сфері адвокатури знайшла в працях А. Бірюкової. На думку вченої, міжнародні стандарти організації адвокатури – це нормативно закріплені, обов'язкові правила поведінки суб'єктів міжнародного публічного права, які визначають загальні (недеталізовані) напрямки інтернаціональної стандартизації у сфері організації адвокатури як недержавного, самостійного, самоврядного інституту правової системи держави, що реалізує правозахисну функцію крізь призму забезпечення адвокатської діяльності на професійній основі, з метою утвердження та розвитку механізмів дієвого захисту прав людини на національному та глобальному рівні.

Імпонує в цьому аспекті також точка зору Н. Бакаянної щодо того, що характерними рисами міжнародних стандартів адвокатури є те, що: 1) вони приймаються та визнаються на міжнародно-правовому рівні; 2) вони застосовуються як критерії при оцінці ситуації, що регулюються національними правовими системами, адже вони дозволяють визначити ступінь реалізації завдань адвокатури та рівень надання правової допомоги в державі; 3) кожен міжнародний стандарт, що стосується організації адвокатури та здійснення адвокатської діяльності виокремлюється як певна ідея, самостійна за змістом,

проте у сукупності вони складають цілісну систему [11, с. 228].

Досліджуючи міжнародні стандарти адвокатури, варто також зазначити, що вони врегульовують такі аспекти як: доступ до адвокатів і юридичної допомоги; спеціальні гарантії для адвокатів; вимоги щодо кваліфікації та підготовки адвокатів; коло обов'язків адвокатів та відповідальність за їх порушення тощо [5]. На підставі вищенаведеного видається логічним, що міжнародно-правові стандарти організації та діяльності адвокатури та міжнародно-правові стандарти реалізації гарантій адвокатської діяльності співвідносяться як загальне та часткове. У зв'язку з цим вважаємо за можливе запропонувати визначення поняття «міжнародно-правові стандарти реалізації гарантій» як частина загального масиву міжнародно-правових актів у сфері організації та діяльності адвокатури, що врегульовують способи та механізми реалізації гарантій адвокатської діяльності, та мають на меті створення належних умов для виконання адвокатами свого головного призначення – надання професійної правничої допомоги.

Задля кращого розуміння сутності міжнародно-правових стандартів реалізації гарантій адвокатської діяльності, розглянемо деякі міжнародні документи, в яких знайшли відображення певні аспекти реалізації вказаних гарантій.

Так, потребують на увагу «Основні положення про роль адвокатів», прийняті у 1990 році. Ці положення передбачають обов'язок уряду забезпечити адвокатам можливість здійснювати їх професійні обов'язки без залякування, перешкод, переслідування та неналежного втручання; можливість вільно пересуватись і спілкуватись зі своїм клієнтом у своїй країні та за кордоном; виключення можливості піддавати покаранню або погрожувати його застосуванням та можливості обвинувачення, адміністративних, економічних та інших санкцій за дії, здійснювані відповідно до визнаних професійних обов'язків, стандартів та етичних норм.

Крім того, закріплено, що у випадку, якщо безпека адвокатів перебуває під загрозою у зв'язку з виконанням профе-

сійних обов'язків, вони мають бути адекватно захищені владою [12].

Варто звернути увагу також на положення Стандартів незалежності спільноти юристів, прийнятих у 1990 році. У цих стандартах, наголошується, що справедлива система відправлення правосуддя, яка гарантує незалежність юристів при виконанні їх професійних обов'язків без будь-яких неналежних обмежень, тиску або втручання, прямого або непрямого, є вкрай необхідною для встановлення і підтримання верховенства права. У свою чергу, стаття 13 цих Стандартів закріплює, що юристи повинні володіти всіма такими можливостями і привілеями, які є потрібними для ефективного виконання їх професійних обов'язків, включаючи: конфіденційність відносин між юристом і клієнтом, захист досьє і документів юриста від вилучення або огляду і захист від перехоплення електронних повідомлень юриста; право вільно пересуватися і радитися зі своїми клієнтами як усередині їх власної країни, так і за кордоном; право вільно шукати, одержувати, передавати за умови дотримання правил їх професійного співтовариства інформацію та ідеї, що належать до їх професійної роботи [13].

У якості ще одного прикладу звернемо увагу на Рекомендацію № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів. Аналіз цього правового документу дозволяє констатувати наявність положень подібних до тих, що вже були нами висвітлені вище. До прикладу, передбачено, що потрібно вживати всіх необхідних заходів для забезпечення поваги до професії адвоката, її захисту та сприяння її свободі, без дискримінації та без неналежного втручання влади чи широкого загалу, зокрема в світлі відповідних положень Європейської конвенції про права людини. Крім того, передбачено, що адвокатам має забезпечуватися свобода переконань, вираження поглядів, пересування, свобода об'єднання та зібрань. Адвокати мають бути наділені правом брати участь у публічних дискусіях з питань, які стосуються права і відправлення правосуддя, і пропонувати реформи законодавства тощо.

Як ми підкреслювали раніше, наразі відсутній один міжнародний документ, який був би виключно присвячений реалізації гарантій адвокатської діяльності. У той саме час варто зазначити певні позитивні зміни у цьому напрямку. Так, Парламентська асамблея Ради Європи затвердила Рекомендацію 2121 (2018) по розробці Європейської Конвенції «Про професію адвоката». Передбачається, що ця Конвенція носитиме обов'язковий характер та зможе передбачити конкретний механізм контролю за її дотриманням. Одним з варіантів такого контролю може стати механізм надання періодичних доповідей державами Парламентській асамблеї РЄ щодо стану дотримання прав адвокатів в країні. При цьому наголошується, що має бути передбачена можливість для представників громадянського суспільства і професійних об'єднань адвокатів направляти свої власні «тіньові»/альтернативні доповіді про дотримання державою зобов'язань щодо захисту професійних прав адвокатів [15].

Висновки. Підсумовуючи висвітлення змісту поняття «міжнародно-правовий стандарт» у відношенні до інституту адвокатури, зміст деяких міжнародних документів щодо реалізації гарантій адвокатської діяльності, можна зробити висновок щодо того, що: 1) міжнародно-правові стандарти реалізації гарантій адвокатської діяльності є частиною міжнародно-правових стандартів організації та діяльності адвокатури; 2) підвищення уваги до дослідження та імплементації міжнародно-правових стандартів реалізації гарантій адвокатської діяльності обумовлюється процесами глобалізації та євроінтеграції; 3) міжнародно-правові стандарти реалізації гарантій адвокатської діяльності виступають орієнтиром у напрямку вдосконалення національного законодавства; 4) відсутній один документ, який би містив всі положення (або їх переважну більшість) щодо реалізації гарантій адвокатської діяльності; 5) міжнародно-правові стандарти реалізації гарантій адвокатської діяльності містять у собі певну систему правових ідей та принципів з вказаної проблематики.

Список використаних джерел:

1. Голос України. Газета Верховної Ради України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/149879>
2. Савчук Р. М. Поняття та система міжнародних стандартів правоохоронної діяльності. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 369-373.
3. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovnnyk.me/dict/vts/стандарт>
4. Корнієнко В. О. Європейські виборчі стандарти та конституційно-правове регулювання місцевих виборів в Україні. Одеса, 2021. 223 с.
5. Шандула О. О. Поняття, система та джерела міжнародних стандартів організації та діяльності адвокатури. Форум права. 2022. № 72 (1). С. 90-97.
6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. 2001. Харків, Консум. 656 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1625.html>
7. Наливайко О. І., Братишко Н. А. Поняття та особливості міжнародно-правових стандартів прав людини. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». С. 411-416. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/282301/276482>
8. Святоцька В. О. Міжнародні та європейські стандарти адвокатури: національний аспект. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/21219/Святоцька%20В.О..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
9. Бандурка С. С. Європейські стандарти адвокатської діяльності. Європейські перспективи. 2022. № 1. С. 5-11.
10. Бірюкова А. М. Правовий статус адвоката і адвокатури: вітчизняна модель у контексті процесів глобалізації : дис.... д-ра юрид. наук ; 12.00.10. Київ, 2019. 508 с.
11. Бакаянова Н. М. Міжнародні стандарти адвокатури: поняття, система, класифікація. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Вип. 2. Ч. 1. С. 226-229. http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/2/tom_1/48.pdf
12. Основні положення про роль адвокатів від 01.08.1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text
13. СТАНДАРТИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ ЮРИСТІВ 1990 р. URL: <http://pravolib.pp.ua/ist-12--idz-ax247--nf-26.html>
14. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf
15. Профстандарт адвокатури: міжнародний погляд. Юридична газета online. 25.09.2018. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/profstandarti-advokaturi-mizhnarodniy-poglyad.html>

Kozlov O. On the issue of international legal standards for the implementation of guarantees of advocate activity

It has been established that one of the manifestations of such globalization is orientation towards international standards in one or another sphere of life and activity. The field of professional legal assistance is no exception. It is emphasized that the Institute of Advocacy focuses on world standards in many issues, including the implementation of guarantees of advocacy. Attention is drawn to the fact that the vast majority of research on the issue of international legal standards concerns the organization and activity of the bar in general.

The contents of such international documents as "Basic provisions on the role of lawyers" adopted in 1990, "Standards of independence of the legal community" adopted in 1990, Recommendation № R (2000) 21 of the Committee of Ministers to member states on freedom of professional activity of lawyers in 2000 are highlighted.

It was concluded that: 1) international legal standards for the implementation of guarantees of advocacy are part of international legal standards for the organization and activity of the advocacy; 2) increased attention to research and implementation of international legal standards for the implementation of guarantees of advocacy is conditioned by the processes of globalization and European integration; 3) international legal standards for the implementation of guarantees of advocacy act as a guide in the direction of improving national legislation; 4) there is no single document that would contain all the provisions (or the vast majority of them) regarding the implementation of guarantees of advocacy; 5) international legal standards for the implementation of guarantees of advocacy activities contain a certain system of legal ideas and principles from the specified issues.

Key words: *advocate, advocacy, status of a lawyer, guarantees of advocacy, implementation of guarantees of advocacy, international standard, international legal standard, globalization.*